

PĂCATUL, EȘEC AL VOINȚEI, NEPUTINȚĂ A RAȚIUNII ȘI DEZORDINE A VIEȚII ȘI SĂNĂTĂȚII. CE SE ÎNTÂMPLĂ CU OMUL ÎNAINTE ȘI DUPĂ SĂVÂRȘIREA PĂCATULUI?

Pr. Prof. Dr. Marin BUGIULESCU,

Director al Seminarului Teologic Ortodox „Sfântul Ioan Gură de Aur”, Târgoviște,
Membru al Centrului de Cercetări Științifice „Dumitru Stăniloae”,
Universitatea Valahia, Târgoviște,
ROMANIA
Email: m_bugiulescu@yahoo.com

ABSTRACT

This article presents the moral impact of the sin on man. The sin is a failure of the will, an impotence of reason, and a disorder of life and health. Sin alters the original beauty and dignity of man, in doctrinal terms it means a darkening of the image and likeness of God in man. Sin is a renunciation of God and an opposition and violation of God's will, expressed through the moral law. Unfortunately, the sin is, accidentally (done only once), required and becomes a state of abnormality. The sinner puts someone else in God's place, either himself or another person (or persons), one or more of the others from all over the world.

Keywords: *sin; tentationes; man and society; moral impact of the sin on man;*

INTRODUCERE

Păcatul are în primul rând un sens moral și religios, dar este cel mai adesea un dezechilibru rațional și existențial. Atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, păcatul este definit ca o realitate negativă, opusă voinței lui Dumnezeu. În planul moral, voința divină este exprimată prin noțiunea și starea de *bine*, ca normalitate ontologică. De la înțelesul de *neascultare de Dumnezeu* (Facere 2,16; 3,11), până la sensul general de *idolatrie*, păcatul reprezintă eșecul voinței omului ca neputință a rațiunii de a percepe corect diferite momente în care impulsurile instinctuale domină luciditatea rațiunii. Efectele săvârșirii păcatului provoacă o dezordine existențială și morală. Hristos, ne învață că păcatul este o încălcare a legii morale, o ofensă adusă lui Dumnezeu și mai ales aproapelui nostru (Luca 15,18). Este, de asemenea, un dezechilibru *al voinței omului*, care nesocotește viața și sănătatea ei.

De multe ori, omul se întreabă de unde vine păcatul? De ce este posibilă săvârșirea lui? Ce se întâmplă cu omul înainte și după săvârșirea păcatului?

Sursele păcatului sunt *inima rea* (Matei 18,7) și de cele mai multe ori *ispita celui rău* (Matei 13,39). Sfântul Ioan Damaschin ne descoperă că păcatul este „*îndepărtarea voluntară, de la ceea ce este potrivit cu natura, la ceea ce este împotriva naturii*”¹. Primul atentat împotriva vieții îl reprezintă păcatul care are drept consecință logică și ontologică, moartea ca plată pentru faptele comise (Romani 6,23). În sens moral, păcatul este o faptă, o vorbă sau o dorință contra binelui, rânduit ca lege, de Dumnezeu.

¹ Sfântul Ioan Damaschin, *Expunerea exactă a credinței ortodoxe*, IV, 20; P.G., XCIV, 1194.

Analizat din punct de vedere juridic păcatul este un *delict*², care se exprimă în mod exterior omului prin o încălcare/infracțiune a legii divine, cu precizarea că, orice delict este și păcat, dar nu orice păcat este și delict, pentru că păcatul reprezintă și încălcarea internă a legii, nu doar o formă exterioară pe care omul o poate repara fără a fi afectat sufletește.

Față de înțelegerea răului în sens general, noțiunea de păcat este mai restrânsă. Păcatul este răul moral, dar nu se poate identifica cu ceea ce se înțelege prin *răul fizic*, care reprezintă o pedeapsă pentru păcat și nici cu *răul metafizic*, explicabil prin situația noastră de ființă creată. Trebuie să mai adăugăm în acest spectru explicativ că păcatul este ceva mai mult decât *egoismul* și *senzualitatea*, sentimentele și trăirile pe care le implică. În fapt, păcatul nu este doar un act de senzualitate, chiar dacă de cele mai multe ori este realizat prin simțuri. Pe de altă parte, în trupul omului sunt și simțuri sau afecte necondamnabile (mâncarea, somnul, nevoile fiziologice). Senzualitatea nu cuprinde toate păcatele posibile, pentru că sfera răului este atât fizică, cât și metafizică.

1. ÎMPĂRȚIREA PĂCATULUI

Din punct de vedere al abaterii, al infracțiunii, al erorii raționale și existențiale, prin păcat se înțelege tot ce se încadrează în aceste coordonate. Însă, din punctul de vedere al obiectului la care se referă, al felului în care se săvârșește, al importanței legilor pe care le încalcă, al consecințelor pe care le implică, al suferinței provocate, etc., păcatul este de mai multe feluri. Astfel, după persoana care îl săvârșește, este de două feluri: *păcatul originar* sau *strămoșesc* (săvârșit de Adam și transmis tuturor urmașilor lui prin naștere) și *păcatul personal*, pe care îl săvârșește fiecare om prin voință proprie în mod liber și conștient³.

Fiecare om este o ființă liberă dar și responsabilă, de aceea păcatul reprezintă o acțiune determinată de voința liberă a omului. Păcatul personal este *actual*, atunci când încălcarea sau omiterea legii se săvârșește într-un singur moment; și *habitual*, când e vorba de o stare păcătoasă care durează, când păcatul devine o obișnuință rea sau un viciu.

Păcatul personal, în funcție de scop și de mijloace, are mai multe forme:

a) Din punctul de vedere al calității legii sau poruncii, păcatele se împart în *păcate de comitere*, când se realizează ceea ce poruncile opresc și *păcate de omitere* sau neîmplinire, care reprezintă încălcarea poruncilor pozitive, afirmative.

b) Din punctul de vedere al obiectului lor, există *păcate contra lui Dumnezeu, contra noastră înșine și contra aproapelui nostru*.

c) După felul cum se săvârșesc, distingem între păcatele care se fac numai cu gândul sau în inimă, numite *păcate interne* dar și *păcate externe*, care se săvârșesc prin cuvânt sau și cu fapta. Tot aici intră și *păcatele trupești*, la a căror săvârșire ia parte și trupul sau simțurile, ca: îmbuibarea, beția, desfrânarea etc. și *păcatele spirituale*, pe care le face numai sufletul, ca: mândria, invidia, ura, răzbunarea etc. Tot aici se numără și *păcatele proprii și străine*. Păcatul propriu este păcatul făcut singur, pe când păcatul străin e săvârșit de altă persoană, dar cu ajutorul și conlucrarea cuiva.

d) În privința izvorului păcatului, se poate vorbi de *păcate ale răutății*, care se săvârșesc cu deplină cunoștință și libertate; *păcate ale slăbiciunii*, care nu se săvârșesc cu deplină cumpănire, ci dintr-o prea mare patimă sau dintr-o ispită prea aprigă etc.; în fine,

² Delictul în dreptului civil este o faptă ilicită săvârșită cu intenție, prin care se cauzează un prejudiciu altei persoane și care obligă pe autorul său la reparație (art.998 Cod Civil). Din punctul de vedere al dreptului penal, un fapt care contravine legii penale; infracțiune mai puțin gravă, sancționată cu amendă sau închisoare.

³ Despre păcat din punct de vedere doctrinar, dogmatic a se vedea studiu publicat în Revista Românească de Studii Axiologice, Nr. 1, Anul 1/2020. Acest studiu prezintă problema păcatului din punct de vedere moral.

păcate ale neștiinței și neglijenței, care se săvârșesc din neștiință, din nebăgare de seamă și din grabă.

e) După gravitate și efecte, există *păcate grele* sau *de moarte* și *păcate ușoare*.

f) În ce privește imputabilitatea, avem *păcate materiale*, când se consideră numai actul în sine, independent de determinarea voinței libere și *păcate formale*, când se ia în calcul păcatul în însăși răutatea și caracterul destructiv al violării deliberate a legii. Așadar, atunci când are loc o încălcare involuntară și neimputabilă a legii este săvârșit un *păcat material*, iar când încălcarea este voluntară și imputabilă vorbim de *păcatul formal*.

Păcatele grele sau de moarte se împart în trei categorii: a) *Păcate capitale*, care sunt rădăcina altor păcate; b) *Păcate împotriva Duhului Sfânt* și c) *Păcate strigătoare la cer*, care nesocotesc dreptatea și victimele cer de la Dumnezeu pedeapsirea celor ce i-au nedreptățit încă din această viață.

Una din plăgile contemporane cu privire la păcat este a-l considera ca fiind o necesitate a omului, o aparentă normalitate de care dispune după bunul plac, fără a ține cont de consecințe, de semenii, de prietenii, de creație. Pentru a înțelege toate acestea trebuie să descifrăm problema *naturii păcatului* și a *răului*. Esența răului constă în lipsa binelui, pentru că răul nu are o existență ontologică, ci este o stare potrivnică virtuții. El apare ca accident pe care omul îl adaugă naturii sale, dar accidentul nu poate fi identic cu substanța, deoarece atunci nu ar mai fi accident ci substanță. Autorul răului nu poate fi Dumnezeu, pentru că în acest caz s-ar contrazice atotperfecțiunea Lui, de aceea, răul nu are existență, el este opusul ideii de bine, nu în sensul că răul există în sine însuși deoarece e conceput ca o lipsă a manifestării binelui⁴. Pentru gânditorii *substanțialiști*, răul este ceva substanțial, existent în sine, de aceea în mod greșit consideră că păcatul derivă de la un principiu rău, coetern cu Dumnezeu. Aceasta este teoria fatalismului dualist prețicată de parsism, gnosticism și dualism. Dar a admite două principii veșnice radical opuse, logic, este contradictoriu și de neacceptat. Păcatul este o stare a răului susținută de om și nu o natură sau o substanță ontologică.

De fapt, păcatul nu ține de ființa omului, ci este ceva accidental, o împotrivire la ceea ce e necesar pentru ființarea sau existența binelui, este o corupție sau o alterare a ființei; e absența binelui, dar nu o *absență negativă*, în sensul că binele nu există, ci o *absență privativă*, adică ceva ce n-ar trebui să fie, ceea ce omul în mod rațional și logic nu ar face. Existența păcatului ține exclusiv de voința omului care îl realizează, fie doar pentru o singură dată sau fie în mod continuu și agravant.

2. CAUZELE PRILEJITOARE ALE PĂCATULUI. ISPITA ȘI POFTA REA

Prin *ispită* sau *tentație* în învățătura creștină se înțelege o încercare, o experiență, dar și o cercetare pe care Dumnezeu o îngăduie omului. Acesta a fost încercat de Dumnezeu dintotdeauna, începând cu realitatea paradisului până la Mântuitorul care, Dumnezeu întrupat fiind, a fost ispitit de diavol. În cărțile Noului Testament, cuvântul *ispită* este folosit cu înțelesul de *ademenire la păcat, atragere către săvârșirea răului*.

Ispita sau tentația rea, în explicațiile patristice, poate avea mai multe etape, dar în general este marcată de următoarele momente:

1. Sugestia și reflectarea;
2. Cochetarea și încântarea;
3. Delectarea și acceptarea;

⁴ Sfântul Vasile Cel Mare, *Omilia că Dumnezeu nu-i autorul răului*, 5; P.G., XXXI, 341.

În tot acest spectru trebuie spus că ispita nu reprezintă un păcat, deoarece nu există vreo formă a faptei celei rele, păcatul nu e comis nici în interior nici în exterior. Chiar dacă ispita este o încercare, o experiență, ea reprezintă și un îndemn la păcat, mai precis, încercarea de a atrage voința către păcat. *Această încercare se exercită prin plăcere și durere. Prima atrage voința la păcat prin caracterul ei atractiv, iar a doua prin caracterul ei respingător scoate omul din proximitatea răului față de care simte difuz o durere.*

Rădăcinile ispitei

Îzvoarele ispitei sunt: *firea umană deteriorată de păcat* (concupiscenta), *diavolul* și *lumea* (oamenii și poftele).

- 1) *Firea omului deteriorată de păcat*, din care pornesc ispitele interne, își are originea în păcatul strămoșesc. Este numită *concupiscenta* – pofta rea. Ea constă dintr-o dispoziție dezordonată, asemănătoare cu boala, din pornirile egoiste și dezordonate ale sensibilității, din revolta trupului contra duhului.
- 2) *Diavolul*, ispititorul, amăgitorul, înșelătorul *este cel care umblă răgând ca un leu căutând să înghită și să facă rău* (I Ioan 3,8; Luca 12,37; Fapte 5,3; Petru 5,8). Diavolul atrage voința la păcat în următoarele moduri⁵: a) vine într-un moment de dezechilibru din viață (slăbiciune, glorie, oboseală). Omul, învâluit de egoism nu se raportează corect la realitate; b) insistă cu minciuni aparente; c) aprinde pofta cea rea prin prezentarea și neglijarea normalității, prin amăgirea cu falsa idee de *libertate*; d) incumbă mintea cu iluzii, prin care încearcă să falsifice realitatea, prin ignoranță, prin relativitate; c) provoacă tulburare sufletească prin alternanța către gândurile de ură dar și amăgiri dulci, către senzualitate, desfrânare, deznădejde, încredere oarbă în context fără a lăsa conștiința să se trezească.
- 3) *Lumea sau oamenii răi*, care, prin gândire, prin ideile și faptele lor, sunt exponenți ai răului, smintesc și asupresc pe cei buni, datorită poftelor instinctuale animalice. *Plăcerile* pe care le ațâță, aprinse în simțuri, trezesc poftele dezordonate care conduc omul prin instincte. Acum, omul trăiește asemenea animalului, se raportează la viața senzorială fără a mai gândi cu privire la faptele pe care le comite și mai ales asupra consecințelor.

De ce îngăduie Dumnezeu ispitele în viața omului? Când intervine Dumnezeu?

Trebuie să precizăm foarte clar că nu există om care să nu fie ispitit și să nu ispitească. Dumnezeu permite ispitele pentru rolul lor de reglare a conștiinței dar și pentru sensul pedagogic, din care omul învață să conștientizeze răul și să se apere de el. Într-adevăr, ispitele îl ajută pe om să-și cunoască mai bine puterile și scăderile, calitățile și defectele; ele arată groaza păcatului și faza în care ne găsim în lupta contra lui. Presiunea ispitelor este dovada faptului că viața omului se păstrează într-un cadru firesc, normal, moral. „*Cine se va lupta se va încorona*” (II Timotei 2,5). Dar oricât de grea ar fi această presiune, ispita nu înlătură nicidecum libertatea, pentru că ispita este exterioară voinței și nici o cauză din afară nu poate forța voința să se îndrepte către o acțiune fără a consimți deoarece, prin natura ei, voința este liberă. Voința este funcția sufletului prin care omul se decide în mod liber, după o analiză a motivelor și scopurilor, să facă sau nu o acțiune. Acțiunea voluntară cuprinde trei momente: *analiza motivelor și scopurilor, hotărârea liberă pentru săvârșirea acțiunii și realizarea în mod faptic*. Din punct de vedere procesual, trebuie să facem o distincție între un act voluntar

⁵ Seraphinus a Loiano, *Institutiones theologiae moralis ad norman juris canonici*, vol. I, 1934, pp. 394-395

(sau acțiunea internă- *actus internus*) și acțiunea externă a voinței (*actus externus*). Nu toate actele interne ajung să se desfășoare prin o acțiune externă, însă orice acțiune umană este însoțită de un act interior. În cadrul acestui proces prezența și lucrarea Lui Dumnezeu este vizibilă, care îngăduie o încercare puternică a omului, dar totodată oprește săvârșirea păcatului atât, în cadrul acțiunii interne cât și în cadrul celei externe, cu scopul de a înțelege sensul vieții. La nivelul *interior-intim* al ființei omului există o strânsă inter-conectare între *cunoaștere și voință*, realitate pe care se fundamentează *libertatea*.

În unele situații omul nu cunoaște foarte bine scopul unui act sau al unei acțiuni, de aceea voința este împiedicată să se decidă în mod liber pentru săvârșirea lor. Actul și acțiunea săvârșite în asemenea condiții nu sunt libere în mod deplin și de aceea, omul nu e total responsabil de ele (aici vorbim: de factori obiectivi constrângători, de ignorantă, pasiuni, frică, influența mediului natural și social, de particularitățile de vârstă- gândirea neformată a unui copil, de boală, starea cauzată de medicamente, de toate situațiile prin care are loc o puternică presiune asupra gândirii, de stările în care libertatea voinței este inactivă sau paralizată). *Actul și acțiunea voluntară trebuie să se realizeze dintr-o motivație conștientă*. Chiar dacă din punct de vedere psihologic există și unele motive inconștiente ale acțiunii, acestea trebuie conștientizate pentru a vedea corectitudinea lor și numai după o atentă analiză pot fi luate în considerare de către om pentru a fi transpuse în fapte.

Ispita solicită și invită la păcat dar numai voința consimte și comite fapta rea. Sfânta Scriptură ne învață că niciodată nu vom fi ispitiți peste puterile noastre și ne îndeamnă să ne împotrivim diavolului și lucrărilor lui, de aceea în literatura creștină se vorbește de *un război nevăzut al omului* cu toate influențele rele care vin asupra lui (I Corinteni 10,13; Efeseni 6,13). **Om, dacă are credință oricât de mult ar fi ispitit nu poate fi biruit.** Omul are la îndemână ca arme în această luptă destul de grea: a) rugăciunea; b) postul; c) smerenia; d) disciplinarea simțurilor; e) evitarea ocaziilor și a oamenilor care prilejuiesc păcatul; f) meditația la sfârșitul vieții; g) gândul la jertfa lui Hristos care e legată de înviere, de biruință și care împărtășește omului forța și curajul pentru a învinge ispitele și a evita păcatul: „*pe toate le putem în Hristos care ne întărește*” (Filipeni 4,13). Cea mai bună soluție pentru a lupta contra ispitelor o reprezintă *prevenirea lor prin trăirea în adevăr și mărturisirea tuturor ispitele duhovnicului, în chip smerit și sincer*.

Căutarea plăcerii este, de altfel, cauza primordială a ispitei. O analiză pertinentă a nevoilor și nemulțumirilor care preced săvârșirea păcatului alungă ispita. **Dacă omul nu rezistă ispitelor alunecă în păcat. Urmează un proces psihologic al nașterii și dezvoltării păcatului destul de complex, presărat cu unele momente prin care Dumnezeu anunță prezența răului prin ceea ce se petrece cu omul, prin diferite întâmplări, prin diverși oameni, care într-un limbaj de cele mai multe ori nearticulat se adresează conștiinței în vederea renunțării la poftele rele. Totodată prilejul de a săvârși păcatul este amânat, atunci când Dumnezeu ne încearcă.** În tot acest cadru, omul trăiește duplicitar, pe de o parte este mereu în starea de încordare și reflectare, simte că experiența ispitelor nu este conformă cu natura lui, devine temător, irascibil, anxios, iar pe de altă parte, capătă o exuberanță, o încredere în ispititor și tentații, care îl fac să fie lipsit de simțul realității și să se comporte ca un naiv fără a cugeta la ceea ce simte.

Păcatul are un proces psihologic gradual care se dezvoltă încet dar sigur, dacă este tolerată și acceptată ispita. Literatura patristică amintește de mai multe etape specifice săvârșirii păcatului: *atacul, înrobirea, consimțirea și fapta sensibilă (Isihie monahul)*. Sfântul Ioan Damaschinul prezintă șapte trepte succesive în care omul ar trebui să se trezească: *atacul, însoțirea, patima, lupta, robia, consimțirea și făptuirea*.

Cum ia naștere păcatul? Sâmburele păcatului este în ispită, dar asemenea unei semințe dacă nu intră în pământ, nu se dezvoltă. Ispita, dacă rămâne exterioară omului nu generează păcatul. Prin introspecție înțelegem fenomenologia păcatului. Acțiunea interioară a simțurilor, a imaginației sau a intelectului, prezintă voinței o acțiune, un obiect, a cărui îmbrățișare conduce la săvârșirea păcatului. Precizăm că potrivit învățaturii lui Hristos, răul este prezent în viața noastră legat de acțiunile propriei persoane sau de cele ale altora, prin care se exercită lucrarea diavolului. Prezența răului asupra omului înseamnă o posedare (demonizare în cazurile cele mai grave), o stăpânire la început- la nivelul psihicului iar mai apoi la nivelul trupului și sufletului. Dacă în unele situații lucrurile sau ființele necuvântătoare sunt instrumente ale diavolului sau consecințe ale prezenței lui, acest fapt se întâmplă tocmai printr-o raportare la om, fie pentru realizarea ispitei, fie pentru conștientizarea păcatului (vezi ispitierea șarpelui în paradis, *șarpele însă era cel mai șiret dintre toate fiarele de pe pământ*, Facerea 3; dar și minunea vindecării demonizaților din Gadara, unde diavolii alungați din om au intrat în turma de porci care s-a aruncat în mare, Matei 8,28-34).

Gândul rău sau **atacul** asupra noastră este o simplă posibilitate la început, dar întotdeauna este învăluit, travestit într-o intenție bună. Gândul rău este asemenea unui străin care se apropie de noi și ne promite posibilitatea de mărire, protecția în starea de durere, sau o altfel de viață. **Corect ar fi să nu rezolvăm răul cu un alt rău, să auzim glasul lui Dumnezeu din conștiința noastră.** Insistența și perseverența în această stare de proximitate a răului provoacă gândul omului care se îndreaptă către conținutul răului. Acum răul devine o vie fantezie la care omul se asociază, din incitare sau din nevoia de protecție, din dorința de a realiza ceva care l-ar completa ca om, deși simte că această oportunitate este greșită. În aceste momente ispita devine o **poftă rea** cu care omul se **luptă**. Toate acestea creează senzația de bine, o falsă iluzie, o pre-desfătare a faptei rele. Dar nici în acest moment nu este comis păcatul, chiar dacă are loc o însoțire cu ideea de rău.

Achiesarea la plăcerea involuntară, generată de poftele răului susține ideea că ceea ce urmează să facem nu e rău, păcatul nu e înțeles ca ceva negativ, nociv. Această idee este repetată fie la nivel interior fie la nivelul exterior. Sub presiunea ispitelor, de cele mai multe ori, voința liberă își însușește plăcerea, e de acord cu ea, ia naștere așa-numita *desfătare îndelungată* prin care se acceptă caracterul păcătos al răului reprezentat. Această stare persistă, se repetă, se caută și se creează conjuncturi, se pregustă păcatul, se simulează, la început timid și sporadic, mai apoi cu oarecare reținere, după care fără jenă cu penibilitate și cinism. În acest moment, simpla delectare devine o **poftă rea foarte banală**, care se îndreaptă către o dorință practică. Față de pofta rea, voința omului poate avea trei atitudini:

- a) rezistă pozitiv și părăsește starea de proximitate a păcatului - **starea de renunțare**;
- b) nici nu consimte dar nici nu rezistă, ci are o simplă atitudine negativă - **starea de incertitudine**. În această situație, dacă este invocat în rugăciune, poate interveni Dumnezeu, nu în sensul de a forța libertatea omului, ci pentru a trezi conștiința, pentru ca fapta rea să nu fie comisă, prin amânarea ocaziei de a greși. În acest moment deși în firescul procesului de geneză al păcatului ar fi fost posibil, totuși păcatul nu s-a petrecut din motive oarecum inexplicabile, independente de voința omului, ceea ce se traduce în limbajul nostru prin lipsa contextului sau a mijloacelor necesare realizării păcatului. Dar sigur, toată această stare incită și mai mult către păcat, dacă nu se trezește conștiința. De obicei, este doar o problemă de timp până la săvârșirea păcatului. Delicatețea și delectarea cu pofta rea rămâne doar în sfera ispitelor greu influente care păstrează o puternică remanență în mintea omului. Pentru a scăpa de această stare, omul are nevoie de o renunțare totală și de conștientizarea în mod real a faptului că s-a aflat în proximitatea păcatului.

c) se decide, consimte pozitiv la săvârșirea poftei celei rele și inițiază astfel calea către săvârșirea păcatului - **starea de păcat**;

„Dacă **momeala** sau **atacul** este primul semnal pe care-l trimite conștiinței, un rebel răsculat, **însoțirea** este faza în care cugetarea îi descoperă rațiunea și îndreptățirea; și făurind astfel în favoarea ei argumente, se convinge să treacă, total sau cu anume rezerve, de partea ei. E faza de investire cu temeuri raționale, mai bine-zis, cu false temeuri raționale, a poftei trezite, ca pe urmă, în faza **consimțirii**, să-și dea și voința adeviziunea ei la o mișcare ce și-a câștigat o investitură din partea rațiunii și care, prin acest fapt, precum și cu trecerea fiecărei clipe de la trezirea sau de la apariția ei în conștiință, adică de când zăbovește rațiunea asupra ei, a crescut tot mai mult în intensitate. De aici urmează că abia **prin lipsa de fermitate a rațiunii, mișcarea unei pofti devine păcat**”⁶.

După aceste momente de luptă cu poftele rele, de delectare cu unele plăceri omul intră într-un proces intelectul puternic reluat. Conștiința avertizează mai întâi că lucrul e delectabil și apoi că este rău. Momentul hotărâtor este acela în care ia atitudine cugetarea noastră. Dacă am respins din prima clipă momeala, am scăpat de mrejele ispitei. Dacă începem a medita asupra ei, desfătându-ne în gând cu perspectivele păcatului, s-a produs **însoțirea**, adică amestecarea gândurilor noastre cu gândurile rele, care ne cotolesc și ne domină, ne **înrobesc** și ne fac să uităm de frumusețea vieții corecte, morale, firești. În această etapă, gândul rău al păcatului nu mai e străin pentru că începe să devină un gând al nostru, după ce mai multă vreme ne-a făcut dependenți de el. Urmează **consimțirea**, adică planul comun al gândurilor noastre cu ale satanei pentru realizarea faptei. Decisiv este consimțământul voinței (*consensus*), primul moment psihologic al genezei păcatului pentru că acum se realizează greșeala la nivelul intelectului conștient. Hotărârea liberă de a realiza fapta împlinește și încheie desfășurarea procesului lăuntric al păcatului. De aceea, se recomandă închiderea simțurilor și întărirea minții prin raportarea continuă la voința lui Dumnezeu exprimată de legea morală. Lucrarea de îndreptare începe prin înțelegerea învățaturii de credință care devine reperul vieții. **Fapta inteligibilă** (păcatele interne sau ale inimii și cugetului) este marcată de hotărârea omului de a face răul, îndreptarea voinței și acceptarea acestuia sau luarea deciziei. Când s-a petrecut acest fapt omul a săvârșit păcatul, chiar dacă doar la nivelul minții, pentru că în mod facil va avea loc și la nivelul **faptei sensibile, concrete**. În unele cazuri intervine Dumnezeu și nu îngăduie realizarea păcatului în mod practic, chiar dacă la nivelul intern voința a acceptat ispita forțată de împrejurări, fără a lua o decizie fermă. În acest context libertatea este îngăduită pentru că mintea acaparată de plăcerea momentului e ademenită de ispititor. Astfel, Dumnezeu își arată iubirea față de om și nu-l lasă pe ispititor să-și realizeze planul diabolic. În această situație omul simte rușinea generată de acceptarea tacită a răului și înțelege că numai Dumnezeu l-a salvat și a rânduit ca păcatul să nu fie comis. Păcatul intern al cugetării se manifestă adesea mai întâi prin cuvânt, omul gândește astfel: eu voi face acest fapt, am nevoie de el, îi justifică acțiunea, adică se minte cu privire la consecințe. De aceea, Mântuitorul zice: „Iar cele ce ies din gură ies din inimă și acelea spurcă pe om. Căci din inimă ies cugetări rele, ucideri, curvii, preacurvii, furturi, mărturii, minciuni și blesteme” (Matei 15,18) și apoi: „Pui de viperă! Cum poți vorbi cele bune, fiind înșivă răi? Căci din prisosița inimii vorbește gura. Omul bun scoate cele bune din comoara cea bună a inimii, iar omul cel rău din comoara cea rea scoate cele rele” (Matei 12, 34-35; Luca 6,45). Unele păcate, prin natura lor, exclud orice acțiune externă și constau numai dintr-un act intern dar sunt altele, care se realizează deplin doar prin **faptele externe** (Iacob 1,15; Romani 3,15).

⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica Bisericii ortodoxe*, E.I.B.M., București, 2002, p. 117

Dumnezeu intervine în toate momentele psihologice ale procesului păcatului atât înainte, cât și după săvârșirea lui, mai întâi prin acțiunea conștiinței care începe să îndrume, să judece și să mustre, apoi prin semenii noștri care ne atenționează asupra păcatului și mai ales prin îndepărtarea sau amânarea momentului de a face răul, nu în sensul de anulare a lui, ci în sensul de oferirea timpului necesar pentru a reflecta și a ne îndepărta de dorința cea rea, de tot contextul care precede păcatul. Dumnezeu, prin toate aceste intervenții, nu predetermină nicio acțiune a omului în niciun fel, pentru că nu înlătură libertatea omului care-l face și deplin responsabil pentru faptele rele comise. Hristos ne învață că, pentru a evita momentele psihologice ale săvârșirii păcatului, trebuie să alungăm pofta rea din fazele incipiente: „*Oricine privește o femeie cu gândul desfătării, a și curvit cu ea în inima lui*” (Matei 5,28). În această privință, Fericitul Augustin este și mai radical și afirmă: „*Ceea ce vrei și nu poți Dumnezeu consideră ca făcut*” (*quidquid vis et non potes, factum Deus reputat*). Dar, sigur toate acestea arată faptul că, mai întâi păcatul este săvârșit la nivelul intelectului, al gândului iar după acest moment omul creează o serie de scenarii, de strategii în vederea comiterii. Omul, în această stare capătă o inteligență diabolică prin care minte, evită, înșeală diferitele filtre și norme juridice, sociale și morale (a se vedea cazurile de criminalitate, înșelăciune, tâlhărie, desfrânare, minciună în formă continuată și agravantă, etc.).

3. GRAVITATEA ȘI URMĂRILE PĂCATULUI. IPOSTAZELE PĂCATULUI

Păcatul este un eșec al voinței, o neputință a rațiunii și o dezordine a vieții și sănătății. Păcatul alterează frumusețea și demnitatea originară a omului. În termeni doctrinari, înseamnă o întunecare a chipului și asemănării omului cu Dumnezeu.

Păcatul este o renunțare la Dumnezeu, o împotrivire și o încălcare a voinței Lui exprimată prin legea morală. Păcatul accidental (făcut o singură dată) se cere repetat și devine habitual, adică o stare continuă de anormalitate pe care omul o argumentează în mod irațional doar din realitatea poftelor rele devenite patimi. Păcătosul pune în locul lui Dumnezeu pe altcineva, fie pe sine însuși, fie pe altă persoană sau persoane, fie un obiect sau ceva din cele ce sunt în lume, cărora le dă importanță și în relație cu care devine dependent. Omul se obișnuiește cu păcatul căruia îi devine rob, aparent până la ivirea durerii se simte bine, dar niciodată binele nu generează durere, nu putem suferi din cauza binelui.

Orice păcat constituie o ofensă gravă adusă lui Dumnezeu ceea ce implică pentru autorul vinovat de săvârșirea lui o pedeapsă dreaptă de la Dumnezeu. Gravitatea păcatului reiese și din consecințele pe care le produce asupra celui ce l-a făcut dar mai ales asupra semenilor.

1. Păcatul opacizează chipul lui Dumnezeu din om, nu-l distruge (omul în păcat este asemenea unei perle aflată în mizeria oceanului care are nevoie de purificare pentru a deveni din nou frumoasă).
2. Păcatul întunecă rațiunea, slăbește voința și pervertește inima omului care nu mai are ca reper pe Dumnezeu, nu mai ține cont de ceea ce e normal și de ceea ce e binele cu adevărat.

Ținând cont de gravitate și consecințe, din punct de vedere teologic, s-a făcut distincția dintre *păcatele grele* numite și de *moarte* și *păcatele ușoare*. Cele mai grele suferințe sunt pricinuite de cei stăpâniți de păcatele: mândriei, lăcomiei, invidiei, urii, mâniei, desfrânării, lenei etc. Această deosebire este făcută de biserică astfel: „*Păcat de moarte face omul atunci când, mișcat fiind de aplecările cele rele, face vreun lucru ce este limpede oprit prin poruncă dumnezeiască, sau când nu se împlinesc de voie poruncile dumnezeiești, din care pricină dragostea către Dumnezeu și către aproapele se răcește. O asemenea faptă înstrăinează pe*

om de harul lui Dumnezeu și omoară pe acela prin care se aduce la îndeplinire” (Mărturisirea ortodoxă III,18).

După adresabilitate păcatele pot fi împărțite astfel: *față de Dumnezeu, față de noi înșine și față de aproapele*, cu precizarea că, orice păcat este în același timp și un păcat contra lui Dumnezeu, după cum este și un păcat față de noi înșine și față de semenii.

Privind la natura spirituală și fizică a omului, din punct de vedere antropologic păcatele sunt *trupești și sufletești*, desigur la ele participă atât trupul, cât și sufletul. „*Deci având aceste făgăduințe, să ne curățim de toată spurcăciunea trupului și a spiritului făcând sfințenie întru frica lui Dumnezeu*” (II Corinteni 7,1; I Ioan 2,16).

În *Mărturisirea ortodoxă* sunt precizate trei feluri de păcate de moarte și anume:

1. *păcatele capitale*, (mândria, avariția, desfrânarea, invidia, lăcomia, mânia și trândăvia lenea), din care se nasc altele și mai grave.
2. *păcatele împotriva Duhului Sfânt*: 1. **Contra credinței**: a) împotrivirea la adevărul învederat și dovedit al credinței creștine; b) lepădarea de Hristos și de Biserica Lui (apostasia) respectiv prigonirea ei. 2. **Contra nădejzii**: a) încrederea semeață și nemăsurată în harul și îndurarea lui Dumnezeu; b) pierderea nădejzii în mila și bunătatea lui Dumnezeu. 3. **Contra dragostei**: a) nepocăința până la moarte și nesocotirea darurilor lui Dumnezeu; b) pizmuirea aproapelui pentru harul primit și faptele bune săvârșite.
3. *păcatele strigătoare la cer* sunt acelea care cer singure sancțiunea încă în lumea aceasta, pentru ca răutatea să fie înfrântă: omuciderea, asuprirea văduvelor, orfanilor și săracilor, oprirea plății lucrătorilor, homosexualitatea, lipsa de cinstire a părinților.

CONCLUZII. Păcatul, eșec, regret, remușcare, retractare, pocăință și iertare

Răul, în general și păcatul în special, nu a fost și nici nu este ceva ce subzistă prin firea proprie, „*nu are în nici un fel ființă, sau fire, sau ipostas, sau putere, sau lucrare în cele ce sunt. Ne e nici cantitate, nici relație, nici loc, nici timp, nici poziție, nici acțiune, nici mișcare, nici aptitudine, nici patimă (pasivitate, afect) contemplată în chip natural în vreo existență și în nici una din acestea toate nu subzistă prin vreo înrudire naturală. Nu e nici început (principiu), nici mijloc, nici sfârșit*”⁷. Dacă l-am putea cuprinde într-o definiție am spune că păcatul este *abaterea lucrării puterilor (facultăților) sădite în firea omului de la scopul lor, mișcarea nesocotită a puterilor naturale spre altceva decât scopul lor în urma unei judecăți greșite. Răul a intrat în lume prin voința omului*⁸. De aceea, păcatul este o stare care pune stăpânire pe ființa omului. Tot prin voință păcatul devine o realitate care există sau dispare, în funcție de cum se raportează omul la el. Așadar, voința omului este aceea care-i dă păcatului o oarecare existență. Comiterea păcatului ține de voința liberă a omului, pentru că omul singur hotărăște ce fapte să facă, iar dacă aceste fapte sunt rele îi aduc calificarea de om rău. „*Când însă cineva din pofta inimii, aduce la o formă ceea ce nu are ființă, atunci aceea începe să fie ceea ce vrea cel ce face aceasta. Se cuvine deci, ca prin cultivarea neconținută a amintirii lui Dumnezeu să ne ferim de a ne deprinde cu răul. Căci e mai puternică firea binelui, decât deprinderea răului, fiindcă cel dintâi este, pe când cel de-al doilea nu este,*

⁷ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Despre diferite locuri grele din dumnezeiasca Scriptură*, în „Filocalia”, ediția a II-a, vol. 3, trad. de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Harisma, București, 1994, p. 31

⁸ Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de răsărit*, Editura Anastasia, București, p. 156-157

decât numai în faptul că se face⁹. „Biblia vorbește mult mai puțin despre rău în general decât despre Cel Rău personificat”¹⁰.

Profesorul de teologie Paul Evdokimov, vorbind despre procesul tentației și despre păcat, spune că prima mișcare este cea a **contaminării** care vine de la o reprezentare, o persoană, o idee, o dorință care ne trece prin minte, ceva foarte fugitiv. Această chemare **urcă din subconștient în conștient** și se străduiește să rămână acolo. Ea nu este păcat, ci doar prezența unei sugestii. Dacă atenția minții nu reacționează, faza următoare înseamnă o **complacere** în prezența ispitei. O plăcere prin anticipație, deocamdată imaginară, marchează al treilea moment. „Un acord tăcut, un consimțământ nemărturisit orientează spre o împlinire posibilă, fiind deja dorit cu pasiune. În principiu, hotărârea este deja luată; prin poftirea efectivă, păcatul se împlinește deja mintal”¹¹. Următorul moment înseamnă **consumarea actului propriu-zis**. El este începutul unei patimi, al unei dorințe de acum de nestins. „Persoana se descompune în recunoașterea neputinței, este înghițită tot mai adânc și se îndreaptă către sfârșitul implacabil: deznădejdea, cumplita acedia, dezgustul sau neliniștea inimii, nebunia sau sinuciderea, în orice caz, moartea spirituală”¹².

Dincolo de ideile, mentalitățile și legile biologice, fizice și juridice care reglează viața, există adevărata lege morală pe care Dumnezeu a descoperit-o și a sădit-o în inima omului. Acesta, fascinant de legile exterioare, aparente, ignoră cu desăvârșire legile morale, iar această ignoranță este aducătoare de suferință și de boală care afectează atât trupul, cât și sufletul. În această stare trebuie să intervină pocăința. Adevărata pocăință nu este doar un sentiment de eșec, regret, remușcare și de retractare a greșelii, ca formă patologică a remușcării care poate deveni o obsesie suicidală. Pocăința are dorința de a vindeca păcatul, este psihoterapia care dorește să redea sănătatea psihică, fizică, sufletească și morală a omului. Psihologul și psihiatrul, căutat cel mai adesea de oamenii contemporani, consideră că păcatul este o *formă rudimentară de a percepe o situație sau o ficțiune nevrotică*, de care omul scapă prin liniștire și concentrare către alte evenimente și aspecte ale vieții. Păcatul nu e privit ca un distrugător al demnității conștiinței, un dezechilibru profund prin abandonarea valorilor perene pe care Dumnezeu le-a pus în fiecare om. Sentimentul de culpabilitate în experiența clinică psihologică este de fapt un obstacol în echilibrul afectiv și în adaptarea socială. Față de toate acestea pe care le cuprinde, **pocăința** înseamnă mult mai mult, este o reinstaurare a vieții normale, o eliberare de sentimentele nevrotice induse de refulările obsesive ale conștiinței determinate de lașitatea și neputința omului, pentru că este eradicată rădăcina lor, și anume păcatul.

Pocăința este de fapt acțiunea care conduce omul către Dumnezeu, care îl iartă în urma mărturisirii păcatelor prin Taina Spovedaniei. Având conștiința greșelilor comise, omul poate găsi un permanent echilibru duhovnicesc, echilibru la care ajunge prin implicarea propriei voințe în desprindere minții de cele pământești și întoarcerea ei către Dumnezeu, prin rugăciune și păstrarea poruncilor lui Hristos, deoarece rugăciunea nu este separată de întreaga strădanie a vieții creștine de a împlini voia lui Dumnezeu. Nu poate fi vorba de pocăință fără iertarea păcatelor și această putere o are numai Dumnezeu. Oricât de bun ar fi psihologul sau psihiatrul nu poate ierta păcatele. Acest fapt îl poate face numai duhovnicul, investit cu harul preoției prin care Hristos lucrează și iartă păcatele. Pocăința autentică are o dimensiune religioasă care implică nădejdea, credința și iubirea în Dumnezeu, care nu vrea

⁹ Diodoch al Foticeei, *Cuvânt ascetic în 100 de capete*, în „Filocalia”, vol 1, p. 390

¹⁰ Denis de Rougemont, *Partea diavolului*, trad. de Mircea Ivănescu, Editura Anastasia, București, 1994, p. 12

¹¹ Paul Evdokimov, *Vârstele vieții spirituale*, trad. Pr. Ion Buga, Editura Christiana, București, 1993, p. 150

¹² Paul Evdokimov, *Vârstele vieții spirituale*, ed.cit., p.150

moartea păcătosului ci să se întoarcă și să fie viu (Iezechie 18,23). De aceea, pocăința este momentul întâlnirii cu Hristos, în urma căreia se realizează o transformare morală, dobândită odată cu iertarea păcatelor. Pocăința este și un legământ intim și sfânt care presupune recunoașterea și asumarea eșecului, un regret sincer cu inima zdrobită, o remușcare și o retractare a faptelor comise, dar mai ales o detestare de păcate însoțită de hotărârea de a nu mai păcătui. **Dumnezeu urăște păcatul, dar iubește pe păcătos, dacă se întoarce de la păcat, dacă se pocăiește.**

„Când Eu voi zice păcătosului: "Păcătosule, vei muri", și tu nu-i vei grăi nimic, ca să vestești pe păcătos să se abată de la calea lui, atunci păcătosul acela va muri pentru păcatele sale, iar sângele lui îl voi cere din mâna ta.

Iar dacă tu ai vestit pe păcătos să se abată de la calea lui și să se întoarcă de la ea, și el nu s-a abătut de la calea lui, atunci el va muri pentru păcatele lui, iar tu ți-ai scăpat viața.

.... Spune-le: Precum este adevărat că Eu sunt viu, tot așa este de adevărat că Eu nu voiesc moartea păcătosului, ci ca păcătosul să se întoarcă de la calea sa și să fie viu. Întoarceți-vă, întoarceți-vă de la căile voastre cele rele! Pentru ce să muriți voi

Și când voi zice păcătosului: "Vei muri", dar el se va întoarce de la păcatele sale și va face judecată și dreptate,

Dacă acest păcătos va înapoia zălogul, pentru cele răpite va despăgubi, va umbla după legile vieții, nefăcând nimic rău, atunci el va fi viu și nu va muri.

Nici unul din păcatele sale, pe care le-a făcut, nu i se vor pomeni și, pentru că a început a face dreptate și judecată, va fi viu”.

(Iezechie 33,8-16)

BIBLIOGRAFIE

- [1] Sfântul Ioan Damaschin, *Expunerea exactă a credinței ortodoxe*, IV, 20; P.G., XCIV, 1194.
- [2] Paul Evdokimov, *Vârstele vieții spirituale*, trad. Pr. Ion Buga, Editura Christiana, București, 1993, p. 150.
- [3] Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de răsărit*, trad. de Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, București,
- [4] Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Despre diferite locuri grele din dumnezeiasca Scriptură*, în „Filocalia”, ediția a II-a, vol. 3, trad. Dumitru Stăniloae, Editura Harisma, București, 1994,
- [5] Nicolae Mladin, *Teologia Morală Ortodoxă*, vol 1, Ed. Reântregirea, Alba Iulia, 2003.
- [6] Pannayotis Nellis, *Omul, animal îndumnezeit*, trans. Ioan Ică Jr., ed. a II- a, Deisis, Sibiu 1999.
- [7] Rougemont Denis de, *Partea diavolului*, trad. de Mircea Ivănescu, Editura Anastasia, București, 1994,
- [8] Seraphinus a Loiano, *Institutiones theologiae moralis ad norman juris canonici*, vol. I, Taurini, 1934,
- [9] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica Bisericii ortodoxe*, E.I.B.M., București, 2002
- [10] Sfântul Vasile Cel Mare, *Omilia că Dumnezeu nu-i autorul răului*, 5; P.G., XXXI, 341.